

JUBILUJÚCI SPISOVATEĽ PETER MIŠÁK

PAEDDR. BLAŽEJ BELÁK

The study gives tribute to slovak writer Peter Mišák on the occasion of his round life's jubilee (70). Author high evaluates his imaginative poetry and prose, appreciates his important critical essays and broad activity within organization of authors in Slovakia.

Keywords: belle-letres, prose, poetry, composition, language

Slovenský básnik, prozaik, literárny kritik a publicista Peter Mišák, narodený 10. septembra 1950 v Ružomberku, sa v rozmachu tvorivých síl dožíva sedemdesiatky. Je to príležitosť pripomenúť si jeho mnohostrannú kultúrnu a spoločenskú aktivitu a urobiť niekoľko literárnokritických úsudkov o jeho najvýznamnejších počinoch na poli literárnej publicistiky a beletrie.

Ak odvodzujeme pôvod slova beletria od francúzskeho *belles lettres*, teda „krásne písmená“ alebo „pekné listy“ (čitateľom), tak jubilant túto etymologickú predstavu napĺňa bezvýhradne od samého počiatku svojho účinkovania v krásnej spisbe. Dôkazy nájdeme vo všetkých jeho zverejnených prozaických i poetických zväzkoch, ako aj v povestiach a povestových adaptáciách doplnujúcich jeho spisovateľský profil.

Mišákove literárne diela a dielka sa napospol vyznačujú originalitou myšlienok, premyslenou kompozíciou a bohatstvom poetických figúr, ktoré majú v prozaickom i básnickom podaní jasnú tendenciu zrovnoprávňovať epiku s lyrikou a prózu s poéziou. Dôvod tejto tendencie je jednoduchý – sklon vyjadrovať sa metaforicky obrazne a objavne, čo je v jeho próze, poézii aj publicistike takmer záväzkom.

Touto prednosťou sa vyznačujú aj autorské povesti a derivácie pokladov ľudovej slovesnosti. Takto sú ustrojené ním spracované *Povesti z Liptova* (2009), *Najkrajšie slovenské povesti o zvonoch* (2012), *Rozprávky spod slovanskej lípy* (2013), *Rozprávky z pokladu Pavla Dobšinského* (2016), ako aj príležitostné malé eseje, ktoré nachádzame v precítených predhovoroch a doslovoch k dielam a literárnym námahám iných autorov.

Vskutku príznačné sú v tomto zmysle dve knihy jeho krátkych próz – *Pointa smrť* (2007) a *Alicine psy* (2017). Obidve prozaické knihy možno označiť za moderné realistické črty zo života a s istou terminologickou toleranciou aj za humoresky či grotesky, pravda, veľmi špecifické témou a výberom zobrazeného prostredia, a najmä vážnym zacielením naoko humorných obsahov.

Jeho krátke prozaické momentky i širšie rozvrhnuté novely a novielky vynikajú vysokou organizáciou sujetu, dôsledným smerovaním deja za poučnou a oslobodzujúcou pointou a zjavnou snahou vyvodiť z fiktívnej témy aj reálnej udalosti rozprávačské a didaktické maximum.

Autor napĺňa tento zámer dokonalou znalosťou opisovanej reality, ktorej sa prozaickým perom najprv zľahka dotýka, no vzápätí ňou ostrými kritickými rezmi hlboko preniká a jej zmysel pointou vysvetľuje. Pri tejto operácii pružne využíva znalosť viacerých špecifických, niekedy až atypických sociálnych prostredí (sú to predovšetkým ústredné kultúrne ustanovizne, vydavateľstvá, vojenské posádky a úrady verejnej správy), v ktorých žijú a trápia sa jeho zväčša precitlivení, ukrivdení alebo príliš ambiciózni hrdinovia, pričom autor dáva na známosť

výborné poznanie ich hovorového aj odborného jazyka, prípadne ich sociálne podmieneného žargónu a konverzačných návykov, ktoré bývajú uchu zvedavého čitateľa často skryté, ale pri vnesení do krátkej prózy vždy zaujímavé.

Poviedka *Pri ceste* zo zbierky *Pointa smrť* je vzorom takejto typizácie. Odkrýva osud človeka, ktorý by vari ani nebol „osudový“, keby nebola vojna a v nej osudové strety ideológií. Hrdina je pôvodom žid, s malým „ž“, pretože v jeho príbehu nejde o etnický princíp, dokonca ani nie o náboženskú identitu – jednoducho ide o človeka, ktorý sa dostal nezavinene do siete nepriateľských vzťahov medzi národmi a ideológiami počas druhej svetovej vojny na našom území a stane sa aktérom aj obeťou vlastnej túžby po ľudskej dôstojnosti a občianskej rovnosti. Jeho túžba narastá až do bizarnej podoby – v krajnom, hoci celkom prirodzenom odpore k uniformám akéhokoľvek druhu, a to už v podmienkach osobnej slobody, keď sa v presile emócií fyzicky vrší na najnápadnejších symboloch vojny – na uniformách, dokonca aj na poštárskych a železničiar-ských.

Príbeh z tej istej knihy nazvaný *Telegram ako haiku* je zasa akousi skratkou životopisu našej povojnovej generácie. V dramatickom a zároveň takmer humorom výjave, ktorého účastníkom je sám rozprávač, prebieha očistný zápas medzi ľudskosťou a nehumánosťou v konaní príslušníkov represívnych zložiek v trestnom pracovnom tábore v Handlovej. Scéna dostáva z odstupu mnohých rokov prekvapujúcu dimenziu ako dôkaz existencie svedomia v každom človeku, keď v dave neprehľadných typov služobníkov režimu sa objaví a potvrdí záblesk ľudskosti v jednom z dozorcov tábora. Kostra tohto jedinečného príbehu sa začína úryvkom z telegramu: „*Môžete prísť na návštevu vtedy a vtedy...*“ – píše manžel z pracovného tábora svojej manželke. Matka so synčekom v kočiuku ide teda v nemalom napätí na návštevu do tábora. Chlapča v kočiuku má pri nôžkach zavinutý kontraband – fľašku domácej slivovice – taký príznačný pre Slovensko z totalitných i netotalitných čias. Pri kontrole vstupu rodinky do tábora fľaša s cinknutím vypadne z perinky na tvrdú handlovskú zem. Napätie vrcholí, dozorca však odvráti hlavu, akoby sa práve vtedy musel pozeráť inam, a hoci nikdy nič nepočul o symbolike a symboloch, stáva sa hrdinom povýšenia drobnej udalosti do kategórie veľkého symbolu ľudskosti.

Iná krátka próza súvisí priamo s názvom celej zbierky a týka sa udalosti, ktorá poznačila mnoho ľudských životov v Európe – výbuchu v Černobyli

v apríli 1986. Historická udalosť je povýšená na úroveň hlavného sujetového prvku, pretože autor ňou kladie závažné otázky mravného charakteru, ktoré vrcholia v axióme: „Ožiarene bývajú nielen telá, ale aj duše!“

Kniha *Alicine psy* (2017) je tematickým zameraním iná, ale obsahuje rovnako výnimočné hodnoty. Člení sa na tri celky (*Pointa kniha, Pointa človek, Alicine psy*), pričom každá časť vychádza z iného spoločenského a profesijného prostredia. Ústredným pojmom prvej časti je „kniha“, teda príbehy sa odohrávajú v slovenských vydavateľských a redakčných kruhoch, so zjavnou väzbou na autorov zamestnanecký životopis a skúsenosti načerpané práve v takomto prostredí. „Pointa človek“ je oveľa všeobecnejšia kategória, keďže o osud človeka zobrazeného v príbehoch sa zaujíma autor v každom prípade aj v každom okamihu. Tretia časť koreluje s názvom celej zbierky a príbeh je vykreslený najširšie, takže ho možno nazvať aj novelou alebo noveletou z vojenského prostredia za totality.

Všetky prózy z tejto zbierky vynikajú presne vymeraným epickým plánom, na ktorom stojí nadstavba malých udalostí a detailne až minuciózne prepracovaný dialóg ako hlavný nástroj psychologickkej presvedčivosti postáv. Cez vycizelovaný dialóg Mišákovo majstrovské pero slobodne a pružne prináša čitateľovi správu o myslení a cítení zobrazených hrdinov. Tento postup je mimoriadne prepracovaný, reč hrdinov ako nástroj na odhalovanie charakterov a objavovanie pravdy o ich živote je naozaj živá, presná a psychologicky hodnoverná. Túto hodnovernosť umocňuje navyše široká paleta dobre odpozorovaných konverzačných zvrátov, nedokončených a nedopovedaných viet, polovičných slov a slovných náznakov v podobe troch bodiek a zámlk, ako ich poznáme zo života, ako aj perfektná drobnokresba mimorečových prejavov, ktorá sa opiera dokonca o detailné vyhodnocovanie gesta a ľudskej mimiky pri rozprávaní. Cez takéto rečové i mimorečové prejavy a cez opis fyziologických mikro-pohybov človeka pri rozhovore, cez vzdychy, zámlky a nedopovedané fragmenty slov vstupujú do charakteristiky hrdinov veľmi dôležité príznaky. Ich súhrn obohacuje tradíciu slovenského literárneho dialógu o celkom nové, mimoriadne cenné prvky.

Mišákove prózy prinášajú mimoriadne cenné poznatky o myšlienkovvej výbave a mravnom cítení súčasného slovenského človeka, keď ho zobrazujú nielen ako aktéra dnešného vedecko-technického rozvoja, ale aj ako jeho obeť. Osobitne cenné je

najmä konštatovanie, že politická sloboda (ako ju prežívame u nás po roku 1989) nie je absolútnou hodnotou ani ideálom, ktorý by mal utlmiť naše ďalšie snaženia o dokonalejšiu a spravodlivejšiu ľudskú spoločnosť. Pred nami je trvalý zápas o pravú ľudskosť, ktorá sa prejavuje za akýchkoľvek okolností, v akomkoľvek režime a je vždy podmienkou zmysluplnej existencie človeka.

*

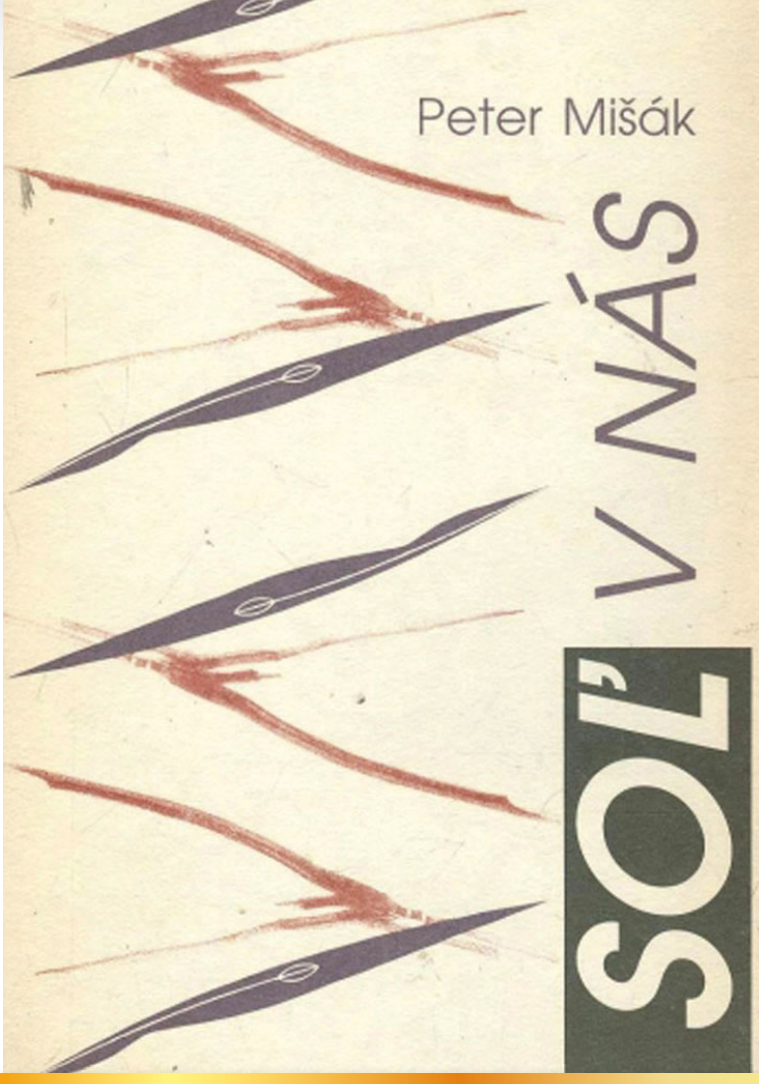
Myšlienky pravého humanizmu, ktoré autor rozvíja v dômyselných prozaických konštrukciách, sú dobre čitateľným východiskom mravného a poznávacieho odkazu aj v každej zo siedmich zbierok jeho poézie.

Prvá z nich, nazvaná *Listovanie* (1988), sa vyznačuje jemným slovným výrazom a zdržanlivou emocionálnosťou, čo je jedným zo znakov autorovej originality a predzvestou jeho špecifického vzťahu k témam. Vo veršoch sa odráža nostalgia za domovom a za istotami nenávratne uplynutého detstva a vzdalujúcej sa mladosti, ktoré prežil pod rodnou strechou.

Druhá zbierka *Deň* (1989) rozširuje autorov repertoár o tóny podnecované zásadnými spoločenskými zmenami na konci 20. storočia, pravdaže v prísne osobnom, poeticky intimizovanom znení ľúbostných a nostalgických veršov. Básne z tejto zbierky hovoria priamo o vernosti rodnej krajine a zviazanosti s ňou. Nové dimenzie nadobúdajú aj ľúbostné verše ako svedectvá o milujúcom srdci a o milujúcej skúmavej myšli básnika.

Cyklus básní *Sol v nás* (1998) komponuje básnik ako jednotný lyrizovaný príbeh o láske a životnej radosi i napätiach plynúcich z nej. Láska je navždy nepreskúmaný dej, ktorého tajomstvá môže lyrická reflexia odkryť iba čiastočne, lebo je nielen extázou, ale hlavne konfrontáciou mužského a ženského živlu a záujmu, teda „koncertom pre dvoch“, čo je skôr kultúrny fenomén než výboj prostého prírodného senzualizmu. Takto to vyjadruje báseň *Sol v nás*:

*Prihnúť si k ústam
vriaci pohár vášne
Až do biela rozznieť
tmavomodrý čas
Uprostred svitania
akoby sa našiel
Akoby bol
veky vekov náš*

Túto zbierku ilustroval Ján Kudlička samostatným cyklom expresívnych kresieb a aj s touto pridanou hodnotou patrí knižný celok k tým najhodnotnejším v slovenskej lúboštnej poézii.

Zbierka *Necelé sonety o láske* (2004) potvrdzuje umelecké výdobytky *Soli v nás* obsahom aj tvarom. Navyše ich znásobuje inovatívnym využitím tradičného sonetu, ktorý autor pomenúva výrazom „necelý sonet“, akoby chcel týmto nezvyčajným prívlastkom podčiarknuť neobmedzenú využiteľnosť sonetovej formy v širokom spektre tém, osobitne však v takej citlivej oblasti, akou je oznamovanie lúboštného citu verejnosti. Jeho „necelé sonety“ však vôbec nie sú „necelé“, naopak, sú veľmi „celé“, kompozične celistvé, majú ucelenú štruktúru i zmysluplný obsah. Príkladné rýmy a asonancie vystužujú každú dôležitú vetu vo výpovedi, uľahčujú čitateľovi orientáciu na ceste za pointou, lebo tá je v každom sonete opäť najdôležitejšia. Túto funkciu podporujú v Mišákových sonetoch aj ďalšie osvedčené a starodávne poetické pútače, najmä jednoduché opakovanie ťažiskových slov a bohato využitá epifora.

Osobitné postavenie má v Mišákovskej tvorbe veršovaná skladba *Rozhovor na ulici* (2009), ktorá znamená

príkry odklon od línie intímnej lyriky k diskurzívnej polemike, so všetkými rizikami takeého radikálneho medzižánrového prestupu. Autor zreteľne opúšťa pokojnú líniu predchádzajúcich zbierok a skladba sa stáva akousi odbočkou, resp. až vybočením na pole filozofujúcich reflexií, ktorými sa lyrický hrdina snaží získať odpoveď na ťažko zodpovedateľné otázky o pôvode a poslaní človeka a jeho osude vo vesmíre. Sú to otázky skôr v kompetencii teológie, a preto sa dostáva do sporu so „žrecmi“ ako protivníkmi svojho názoru, osobitne v tvrdení, že stvorenie je nedokonalé a nedokonané, vrátane „nedokončeného“ človeka, ktorý sa takisto „nie celkom vydaril“. V takomto duchu kladie lyrický subjekt ironické až sarkastické otázky „pánovi“, ktorého zámerne a dosť opovážlivo oslovuje „pane“ s malým „p“, čím sa rozhovor dostáva na samú hranicu persifláže, a tým aj na hranicu hodnovernosti a logiky. Tú možno v plnej miere vysvetliť iba skutočnosťou, že hrdina otázkami netrýzni iba „pána“, ale ich vlastne kladie historickému človeku zodpovednému za vojny, násilia a iné prejavy krajného individualizmu.

Básnickou zbierkou *Stanice* (2013) sa autor vracia k hlbokým ponorom do duše moderného človeka. Nachádza v nej mnoho vyčerpanosti a nostalgie, podmienenej stratou existenciálnych istôt a rozporného vývoja ľudskej spoločnosti, v ktorej jedinec síce získava status osobnej slobody, ale zároveň sa stáva bezmocným účastníkom a postupne aj otrokom globalizácie, upadajúcej ekológie a nekontrolovateľných trendov vedeckého a technického vývoja. Súhrn negatívnych javov vyúsťuje do pocitu ohrozenia a samoty, na precítenie ktorej je priam ideálne prostredie pustých železničných staníc a odchádzajúcich vlakov. V tejto *atmosfére* citlivé indivídium pociťuje ťaživosť a miestami aj nemožnosť odpovedať na otázku, čím vlastne som, čím ostávam:

„Čoraz viac som/ nikto. / Len to skrývam./ Neúspešne./ Vieš to aj ty./ Vieme./ Hlásia nám/ prvý perón/ a na trati výluku.“

Básnikovu vysoko hodnotnú lúboštnú poéziu a premyslené spoločenské reflexie nateraz uzatvára zbierka *Rút* (2014), ktorá sa otvorene inšpiruje biblickou *Knihou Rút*. Využíva jej prechodné adaptácie v podaní iných (svetových) autorov, aby mohol rozvinúť svoj originálny pohľad na večné tajomstvá zblížovania a vzdalovania sa milujúceho muža a milujúcej ženy v obrazoch kmitajúcej bipolarity ich záujmov, ako výrazu dynamickej príťažlivosti dvoch organicky najbližších, no nerovnakých svetov, známych a ovládateľných iba človekom.